

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної та
навчальної роботи

Світлана ЛУТКОВСЬКА

« 02 » « 08 » 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ТЕХНОЛОГІЯ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ БДЖІЛЬНИЦТВА

Рівень вищої освіти Перший (бакалаврський)

Галузі знань 20 Аграрні науки та продовольство

Спеціальність 204 Технологія виробництва і переробки продукції
тваринництва

Освітньо-професійна програма Технологія виробництва і переробки
продукції тваринництва

Вінниця – 2023

Робоча програма навчальної дисципліни «Технологія виробництва продукції бджільництва». Рівень вищої освіти Перший (бакалаврський), галузі знань 20 Аграрні науки та продовольство, спеціальність 204 Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва, освітньо-професійна програма Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва, 2023. 19 с.

Розробник:

Разанова О.П., кандидат с.-г. наук, доцент кафедри технології виробництва, переробки продукції тваринництва та годівлі

Викладачі:

Разанова О.П., кандидат с.-г. наук, доцент кафедри технології виробництва, переробки продукції тваринництва та годівлі

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри технології виробництва, переробки продукції тваринництва та годівлі

Протокол від «31» липня 2023 року №1.

В.о. завідувача кафедри Галина ОГОРОДНІЧУК

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні навчально-методичної комісії факультету технології виробництва і переробки продукції тваринництва та ветеринарії

Протокол від «31» липня 2023 року № 1.

Голова навчально-методичної комісії факультету Оксана ПІКУЛА

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні науково-методичної комісії Вінницького національного аграрного університету.

Протокол від «01» серпня 2023 року № 1.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-професійна програма, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 5	20 Аграрні науки та продовольство 204 Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва Перший (бакалаврський)	Вибіркова	
Атестацій – 2		Курс підготовки:	
		3-й	3-й
Загальна кількість годин – 150		Семестр	
		6-й	6-, 7-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи студента – 5		Лекції	
		22 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		18 год.	6 год.
		Лабораторні	
		Самостійна робота	
		110 год.	138 год.
Вид контролю: іспит			

Програма навчальної дисципліни передбачає перезарахування кредитів освітніх компонентів, отриманих студентами, які навчались за програмою академічної мобільності, неформальної та інформальної освіти за наявності відповідних підтверджуючих документів.

2. Мета вивчення навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни є підготовка фахівців вищої кваліфікації, що володіють сучасними знаннями в області технології розведення та утримання бджіл для одержання основних і додаткових продуктів бджільництва та підвищення запилення ентомофільних культур.

3. Компетентності та результати навчання

Задачі вивчення дисципліни – формування у студента компетентності успішно діяти на основі знань, умінь та практичного досвіду при вирішенні таких завдань: формування знань з біології бджолої сім'ї, життєвого циклу протягом року, основних правил годівлі, утримання, розведення та селекції бджіл, кормової бази, запилення ентомофільних сільськогосподарських культур, технології одержання продукції, хвороб і шкідників бджіл та організації бджільництва.

Як результат вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати:**

– особливості будови і функції особин бджолиних сімей, їх життєдіяльність у різні пори року;

– технологію утримання бджіл у вуликах різних системі прийому розмноження бджолиних сімей;

– хвороби бджіл та їх профілактику і лікування;

– медоносну базу, організацію запилення бджолами сільськогосподарських культур;

– технологію одержання основної та додаткової продукції бджільництва.

вміти:

– керувати життєдіяльністю бджолиних сімей, оцінювати їх стан;

– забезпечувати раціональне утримання, використання бджіл та кормової бази;

– складати кормовий баланс пасіки і графік використання бджіл на медозборі та запиленні сільськогосподарських культур;

– використовувати і здійснювати прогресивну і високоефективну технологію ведення бджільництва та охороняти бджіл, як важливий ланцюг екології.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен володіти інтегральною, загальними та фаховими компетентностями, зокрема:

Інтегральна компетентність (ІК): Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми з технології виробництва і

переробки продукції тваринництва або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК3. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

ЗК4. Знання та розуміння предметної області та розуміння професії.

ЗК8. Прагнення до збереження навколишнього середовища.

Спеціальні (фахові) компетентності ФК:

СК2. Здатність використовувати сучасні знання про способи відтворення, закономірності індивідуального розвитку та розведення тварин для ефективної професійної діяльності у галузі тваринництва.

СК5. Здатність застосовувати доцільні системи та способи утримання сільськогосподарських тварин і контролювати та оптимізувати мікроклімат технологічних приміщень.

СК 10. Здатність застосовувати знання морфології, фізіології та біохімії різних видів тварин для реалізації ефективних технологій виробництва і переробки їх продукції.

Програмні результати:

ПРН 1. Забезпечувати дотримання параметрів та контролювати технологічні процеси з виробництва і переробки продукції тваринництва.

ПРН 2. Навчити співробітників підприємства сучасних та нових компонентів технологічних процесів з виробництва і переробки продукції тваринництва.

ПНР 6. Впливати на дотримання вимог щодо збереження навколишнього середовища.

ПНР 8. Застосовувати знання з відтворення та розведення сільськогосподарських тварин для ефективного ведення господарської діяльності підприємства.

ПНР. 15. Вправджувати і використовувати на практиці науково обґрунтовані технології виробництва і переробки продукції тваринництва.

Вивчення даної дисципліни формує у здобувачів освіти соціальні навички (soft skills): комунікативність (реалізується через: метод роботи в парах та групах, метод самопрезентації), робота в команді (реалізується через: метод проєктів), лідерські навички (реалізується через: робота в групах, метод проєктів, метод самопрезентації).

4. Передумови для вивчення дисципліни

Навчальна дисципліна «Технологія виробництва продукції бджільництва», як складова частина навчальної програми підготовки студентів зі спеціальності 204 «Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва» освітнього ступеня «Бакалавр» ґрунтується на знанні студентів дисциплін: «Методика наукових досліджень», «Технологія виробництва та переробки продукції рослинництва», «Морфологія тварин», «Фізіологія тварин», «Розведення тварин», «Охорона праці та безпека життєдіяльності», «Технологія відтворення тварин».

5. Програма навчальної дисципліни

АТЕСТАЦІЯ 1. БІОЛОГІЯ БДЖОЛИНОЇ СІМ'Ї

ТЕМА 1. Історичні відомості, значення і сучасний стан бджільництва. Історія бджільництва. Роль українських вчених у розвитку бджільництва. Сучасний стан бджільництва. Значення бджільництва у сільському господарстві. Основні форми господарств, що займаються виробництвом продукції бджільництва. Особливості життєдіяльності бджолої сім'ї впродовж року.

ТЕМА 2. Біологія продуктивності бджолої сім'ї: Відомості про бджіл. Види бджіл. Біологічні особливості бджіл. Склад бджолої сім'ї. Форма взаємозв'язків різних особин у бджолої сім'ї. Життєвий цикл бджолої сім'ї протягом року. Фактори, які впливають на продуктивність і виживання бджолої сім'ї. Склад сім'ї і морфологічні особливості медоносної бджолої. Морфологічні особливості особин.

ТЕМА 3. Анатомія і фізіологія бджолої: Залози травної системи бджолої. Воскові залози. Отрутовидільні залози. Гніздо бджіл, воскові будівлі і штучна вощина. Нервова система бджолої.

ТЕМА 4. Основи утримання та розведення бджіл: Методи бджільництва. Способи бджільництва. Утримання бджолої сімей у вулику різних систем. Підготовка бджолої сімей до зимівлі. Технологія організації нових бджолої сімей. Типи зимівників та санітарні вимоги до них. Вулики та технологічне обладнання у бджільництві. Підготовка бджолої сімей до головного медозбору. Підготовка бджолої сімей до зимового періоду. Організація зимівлі бджіл. Весняні роботи на пасіці. Весняний огляд бджолої сімей.

ТЕМА 5. Племінна робота у бджільництві: Особливості племінної роботи з бджолами. Методи розведення в бджільництві. Форми племінної роботи на пасіці. Характеристика порід бджіл. Проведення весняної та осінньої ревізії пасіки. Бонітування бджолої сімей.

ТЕМА 6. Репродукція бджолої сімей: Виведення маток у життєвому циклі бджолої сім'ї. Штучне виведення маток. Підготовка племінного матеріалу до виховання. Методи використання сімей-виховательок. Організація запліднення маток та правила підсадки їх у сім'ю. Технологія виведення бджолої маток. Виведення бджолої маток. Весняні роботи на пасіці.

АТЕСТАЦІЯ 2. ПРОДУКТИ БДЖІЛЬНИЦТВА ТА ТЕХНОЛОГІЯ ЇХ ОТРИМАННЯ

ТЕМА 7. Медоносна база бджільництва та запилення ентомофільних рослин: Класифікація медоносів та їх характеристика. Спеціальні медоноси. Отруйні медоноси. Шляхи покращення медоносної бази бджільництва. Запилення сільськогосподарських культур.

Використання і поліпшення медоносної бази. Організація запилення сільськогосподарських культур. Кормова база бджіл. Характеристика спеціальних та отруйних медоносів.

ТЕМА 8. Мед і його властивості: Хімічний склад меду. Утворення та дозрівання меду. Класифікація медів. Властивості меду. Відкачування і зберігання меду. Визначення якості меду. Вивчення технології відкачування меду. Аналіз зразків меду.

ТЕМА 9. Технологія виробництва та обробки воску: Хімічний склад, властивості та якість воску. Види воску. Види воскової сировини. Переробка воскової сировини. Складання воскового балансу пасіки та визначення якості воску.

ТЕМА 10. Технологія одержання додаткових продуктів бджільництва: Технологія отримання пилку. Маточне молочко. Прополіс. Бджолина отрута. Оцінка якості додаткової продукції бджільництва. Види воскотопок та технологія переробки воскової сировини.

ТЕМА 11. Планування виробництва продукції бджільництва. Хвороби та шкідники бджіл: Заразні та незаразні хвороби. Інфекційні захворювання. Інвазійні хвороби. Шкідники та хижаки бджіл. Захист бджіл від отруєння хімікатами. Профілактика хвороб, ветеринарно–санітарні та профілактичні заходи на пасіці. Хвороби та шкідники бджіл. Економіка та організація бджільництва. Заходи щодо охорони пасіки від занесення збудників заразних хвороб бджіл. Вимоги щодо розміщення і облаштування пасік.

6. Структура навчальної дисципліни

Назви змістовних модулів	Кількість годин												
	денна форма						Заочна форма						
	усього	у тому числі					усього	у тому числі					
		л	п	лб	інд	с.р.		л	п	лб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Атестація 1. Біологія бджолої сім'ї													
Тема 1. Історичні відомості, значення і сучасний стан бджільництва	8	2				6	8	1					7
Тема 2. Біологія продуктивності бджолої сім'ї	14	2	2			10	14	1					13
Тема 3. Анатомія і фізіологія бджоли	14	2	2			10	14		1				13
Тема 4. Основи утримання та розведення бджіл	13	2	2			9	12		1				13
Тема 5. Племінна робота у бджільництві	11	2				9	10						10
Тема 6. Репродукція бджолиних сімей	15	2	2			11	15		2				13
Разом	75	12	8			55	75	2	4				69
Атестація 2. Продукти бджільництва та технологія їх отримання													
Тема 7. Медоносна база бджільництва та запилення ентомофільних рослин	15	2	2			11	15	1	1				13
Тема 8. Мед і його властивості	15	2	2			11	15	1	1				13
Тема 9. Технологія виробництва та обробки воску.	15	2	2			11	15	1	1				13
Тема 10. Технологія одержання додаткових продуктів бджільництва.	15	2	2			11	15		1				14
Тема 11. Планування виробництва продукції бджільництва. Хвороби та шкідники бджіл	15	2	2			11	15	1					14
Разом	75	10	10			55	75	4	4				67
Усього годин	150	22	18			110	150	6	8				136

7. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1	<i>Тема 2. Біологія продуктивності бджолої сім'ї. Склад сім'ї і морфологічні особливості медоносної бджоли</i>	2	-
2	<i>Тема 3. Анатомія і фізіологія бджоли. Гніздо бджіл, воскові будівлі і штучна вощина</i>	2	1
3	<i>Тема 4. Основи утримання та розведення бджіл. Технологія організації нових бджолиних сімей</i>	2	1
4	<i>Тема 6. Репродукція бджолиних сімей. Технологія виведення бджолиних маток</i>	2	2
5	<i>Тема 7. Медоносна база бджільництва та запилення ентомофільних рослин. Використання і поліпшення медоносної бази. Організація запилення сільськогосподарських культур</i>	2	1
6	<i>Тема 8. Мед і його властивості. Визначення якості меду</i>	2	1
7	<i>Тема 9. Технологія виробництва та обробки воску. Складання воскового балансу пасіки та визначення якості воску</i>	2	1
8	<i>Тема 10. Технологія одержання додаткових продуктів бджільництва. Оцінка якості додаткової продукції бджільництва</i>	2	1
9	<i>Тема 11. Планування виробництва продукції бджільництва. Хвороби та шкідники бджіл. Економіка та організація бджільництва</i>	2	-
Разом		18	8

8. Самостійна робота

8.1. Види самостійної роботи здобувача

№ з/п	Вид самостійної роботи	Години (денна/заочна)	Терміни виконання (денна/заочна)	Форма та метод контролю (денна/заочна)
1	Опрацювання питань, що виносяться на самостійне вивчення	30/94	Протягом вивчення дисципліни	Усне та письмове опитування
2	Підготовка до лекційних та практичних занять	25/14	Щотижнево/під час заліково-екзаменаційної сесії	Усне та письмове опитування
3	Підготовка індивідуальних питань з тематики дисципліни	25/10	щотижнево/під час заліково-екзаменаційної сесії	Усне та письмове опитування
4	Індивідуальні творчі завдання (виконання презентації за заданою проблемною тематикою)	15/0	1 раз на семестр	Спостереження за виконанням, обговорення, виступ з презентацією, усний захист
5	Підготовка до тестування	15/20	2 рази на семестр/під час заліково-екзаменаційної сесії	Тестування у системі СОКРАТ
Разом		110/138		

8.2. Перелік питань для самостійного опрацювання (денна форма навчання)

№з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Історичні відомості, значення і сучасний стан бджільництва	2
2	Біологія продуктивності бджолої сім'ї	3
3	Анатомія і фізіологія бджоли	3
4	Основи утримання та розведення бджіл	3
5	Племінна робота у бджільництві	2
6	Репродукція бджолиних сімей	3
7	Медоносна база бджільництва та запилення ентомофільних рослин	3
8	Мед і його властивості	3
9	Технологія виробництва та обробки воску.	2
10	Технологія одержання додаткових продуктів бджільництва.	3
11	Планування виробництва продукції бджільництва. Хвороби та шкідники бджіл	3
Разом		30

8.3. Перелік питань для самостійного опрацювання (заочна форма навчання)

№з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Історичні відомості, значення і сучасний стан бджільництва	4
2	Біологія продуктивності бджолої сім'ї	9
3	Анатомія і фізіологія бджоли	9
4	Основи утримання та розведення бджіл	9
5	Племінна робота у бджільництві	9
6	Репродукція бджолиних сімей	9
7	Медоносна база бджільництва та запилення ентомофільних рослин	9
8	Мед і його властивості	9
9	Технологія виробництва та обробки воску.	9
10	Технологія одержання додаткових продуктів бджільництва.	9
11	Планування виробництва продукції бджільництва. Хвороби та шкідники бджіл	9
Разом		94

8.4. Орієнтовний перелік тем індивідуальних творчих завдань

1. Бджолина сім'я, як господарська та біологічна одиниця Природне та штучне розмноження бджіл.
2. Замінники вуглеводних та білкових кормів у бджільництві.
3. Організація кочівлі бджіл та бджолозапилення ентомофільних культур.
4. Техніка відкачування та переробки меду.
5. Застосування біологічно активних добавок у бджільництві.
6. Утримання бджолиних сімей у вуликах різних систем.
7. Шляхи поліпшення кормової бази бджільництва.
8. Промислова технологія утримання бджолиних сімей.
9. Органічне виробництво продукції бджільництва.
10. Високоєфективні новації у бджільництві.
11. Вплив геомагнітних і електричних полів на життєдіяльність бджіл.
12. Складання бізнес-плану з організації пасіки.

9. Методи викладання та демонстрування результатів навчання

Бесіда, співбесіда, пояснення, інноваційні методи з використанням мультимедійних презентацій.

Опитування та захист тем.

Тестування

Перевірка конспектів (реферати)

Підсумкова контрольна робота (атестація).

Іспит

10. Форми поточного та підсумкового контролю

- Контрольна робота
- Тестування
- Презентації
- Самопрезентації
- Іспит
- Взаємоперевірка

11. Критерії оцінювання результатів навчання

11.1. Розподіл балів за видами навчальної діяльності

	Вид навчальної діяльності	Бали
Атестація 1		
1	Участь у дискусіях на лекційних заняттях	2
2	Участь у роботі на практичних заняттях	4
3	Виконання самостійної роботи	4
4	Виконання контрольних робіт, тестування	10
5	Індивідуальні та групові творчі завдання (виконання презентації за заданою проблемною тематикою)	10
Всього за атестацію 1		30
Атестація 2		
6	Участь у дискусіях на лекційних заняттях	2
7	Участь у роботі на практичних заняттях	4
8	Виконання самостійної роботи	4
9	Виконання контрольних робіт, тестування	10
10	Індивідуальні та групові творчі завдання (виконання презентації за заданою проблемною тематикою)	10
Всього за атестацію 2		30
Показники наукової, інноваційної, навчальної, виховної роботи та студентської активності		10
Підсумкове тестування		30
Разом		100

11.2. Відповідність шкал оцінок якості засвоєння навчального матеріалу

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для іспиту	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
66-74	D		
60-65	E	задовільно	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
01-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Якщо здобувач упродовж семестру за видами навчальної діяльності набрав менше 35 балів, то він не допускається до іспиту.

Критерії поточного оцінювання знань здобувачів вищої освіти

Участь у дискусіях на лекційних та практичних заняттях, виконання контрольних робіт індивідуальні та групові творчі завдання, тестування	Критерії оцінювання
90-100%	В повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу. Правильно вирішив усі тестові завдання.
75-89%	Достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки. Правильно вирішив більшість тестових завдань.
60-74%	В цілому володіє навчальним матеріалом викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових відповідей, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, без використання необхідної літератури допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки. Правильно вирішив половину тестових завдань.
35-59%	Не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових відповідей, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності, правильно вирішив меншість тестових завдань.
16-34%	Частково володіє навчальним матеріалом не в змозі викласти зміст більшості питань теми під час усних виступів та письмових відповідей, допускаючи при цьому суттєві помилки. Правильно вирішив окремі тестові завдання.
0-15%	Не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його викласти, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань. Не вирішив жодного тестового завдання.

12. Методичне забезпечення

1. Разанова О.П. Програма навчальної дисципліни «Технологія виробництва продукції бджільництва» для підготовки фахівців зі спеціальності 204 Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва. 2019. 15 с.

2. Разанова О.П., Скоромна О.І. Технологія виробництва продукції бджільництва: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця, 2020. 408 с.

3. Разанова О.П. Технологія виробництва продукції бджільництва. Методичні вказівки для виконання практичних завдань здобувачами вищої освіти першого (бакалаврського) освітнього рівня денної форми навчання галузі знань 20 «Аграрні науки і продовольство» спеціальності 204 «Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва». Вінниця, 2023. 105 с.

4. Разанова О.П. Методичні вказівки до виконання практичних робіт з дисципліни «Технологія виробництва продукції бджільництва» для студентів заочної форми навчання із спеціальності 6.090102 «Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва». 2017. 41 с.

5. Разанова О.П. Методичні рекомендації з організації самостійної роботи з дисципліни «Технологія виробництва продукції бджільництва» для студентів денної форми навчання із спеціальності 6.090102 «Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва». 2017. 35 с.

6. Разанова О.П. Методичні вказівки з організації самостійної роботи з дисципліни «Технологія виробництва продукції бджільництва» студентів заочної форми навчання за спеціальністю 204 Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва. 2018. 19 с.

13. Рекомендовані джерела інформації

Основні

1. Броварський В.Д., Багрій І.Г. Розведення і утримання бджіл. К.: Урожай. 1995. 224 с.

2. Мегедь О.Г, Поліщук В.П. Бджільництво. К.: Вища школа, 1987. 336 с.

3. Поліщук В.П. Бджільництво. К.: Вища школа, 2001. 287 с.

4. Разанова О.П., Скоромна О.І. Технологія виробництва продукції бджільництва: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця, 2020. 408 с.

5. Стегній С.І. Продукти бджільництва і їх застосування. К.: Вища школа. 1993. 127 с.

Додаткові

1. Адамчук Л.А., Броварский В. Высокопродуктивные растения для пчеловодства. Нитра: Словацкий аграрный университет в Нитре, 2017. 106 с.

2. Броварський В.Д., Головецький І.І., Лосєв О.М., Величко С.М., Адамчук Л.О., Степанюк М.М. Бджолине обніжжя, виробництво та

- зберігання.. Монографія. К.: ФОП І. С. Маданченко, 2009. 76 с.
3. Давиденко І.К. та ін. Племінна робота у бджільництві. К.: Урожай. 1992. 120 с.
 4. Мегедь О.Г. Резерви виробництва меду. К.: Урожай. 1988. 80 с.
 5. Поліщук В.П. Довідник пасічника. К.: Урожай. 1990. 224 с.
 6. *Разанов С.Ф.* [та ін.]. *Технологія виробництва продукції бджільництва: навчальний посібник.* Київ : Аграрна освіта, 2010. 276 с.
 7. Разанов С.Ф., Недашківський В.М., Разанов О.С. Основи технології виробництва продукції бджільництва. Білоцерк. нац. аграр. ун-т. - Вінниця : Нілан, 2018. 195 с.
 8. Разанова Е.П. Разанова О.П. Використання апівіту для боротьби з варроатозом бджіл. *Monografia Pokonferencyjna «Rozwój i praktyka».* 2017. Warszawa. С. 19-21.
 9. Разанова О.П. Використання пробіотика біосевен для підвищення життєздатності бджіл. *Аграрна наука та харчові технології.* 2019. Вип. 2 (105). С. 115-121.
 10. Разанова О.П. Вплив апівіту на тривалість життя бджіл та масу ректиму. *Аграрна наука та харчові технології.* 2017. Вип. 5(99). С. 46-52.
 11. Разанова О.П., Голубенко Т.Л. Продуктивність бджолиних сімей за стимулюючої підгодівлі комплексними препаратами. *Аграрна наука та харчові технології.* 2018. Вип. 4 (103). С. 130-138.
 12. Разанова О.П., Жуковська Т. С., Горячий В.А. Використання біологічних препаратів для лікування варроатозу бджіл. *Аграрна наука та харчові технології.* 2018. Вип. 2(101). С.142-149.
 13. Разанова О.П., Лютка Г.І. Акація біла як кормовий ресурс для розвитку бджолиних сімей. *Сільське господарство та лісівництво.* 2020. № 19. С. 86-97.
 14. Скоромна О. І., Разанова О. П. Розвиток галузі бджільництва як джерело структури продовольчої безпеки. *Аграрна наука та харчові технології.* 2019. № (106). С. 70-82.
 15. Razanova O., Kucheriavy V., Tsaruk L., Lotka H., Novgorodska N. Productive flight activity of bees in the active period in the conditions of Vinnytsia region. *Journal of Animal Behaviour and Biometeorology.* 2021. Vol. 9. № 4. P. 2138.

Інтернет-ресурси

1. Офіційний сайт журналу «Пасіка». <https://www.dimsadgorod.com/zhurnal-pasika>
2. Офіційний сайт журналу «Тваринництво України». <https://tvarynnyctvoua.at.ua/>
3. Офіційний сайт журналу «Вісник аграрної науки». <https://agrovisnyk.com/index.php/agrovisnyk>
4. Офіційний сайт журналу «Український пасічник». <https://med.lviv.ua/store/categories/6/attributes/153>
5. Офіційний сайт журналу «Аграрний тиждень. Україна»

<https://a7d.com.ua/>

6. Офіційний сайт журналу «Пропозиція» <https://propozitsiya.com/>

7. Офіційний сайт журналу «Тваринництво та ветеринарія»
<http://presa.ua/tvarinnictvo-ta-veterinarija.html>

8. Офіційний сайт журналу «Тваринництво сьогодні» <http://www.ait-magazine.com.ua/>

9. Офіційний сайт журналу «Бджолярський круг»
<https://www.mybee.com.ua/bdzholiarskyi-kruh-ukrainy/naukovo-praktychni-zhurnal-bdzholiarskyi-kruh/>